

ELÄMÄNKATSOMUSTIEDON KOE 22.3.2013 HYVÄN VASTAUKSEN PIIRTEITÄ

Alla oleva vastausten piirteiden ja sisältöjen luonnehdinta ei sido ylioppilastutkintolautakunnan arvostelua. Lopullisessa arvostelussa käytettävistä kriteereistä päättää tutkintoaineen sensorikunta.

Elämäkatsomustiedon kokeen vastauksia voidaan arvioida SOLO-mallin avulla (Structure of the Observed Learning Outcome). Tällöin vastaukset jaetaan viiteen eri luokkaan.

Heikoin vastaus on esistruktuurisella tasolla. Kysymys on ymmärretty väärin tai vastauksessa ei ole juurikaan asiatietoja. Tällä tasolla on kolme vastaustyyppiä:

- vastaus on kysymyksen kannalta asiaan kuulumaton
- kokelas toistaa vain sen, mitä kysymyksessä on jo sanottu
- kokelas esittää irrallisen väitteen tai kommentin, jota ei voida perustella tosiseikoilla.

Yksistruktuurisessa vastauksessa on yksi asiaan kuuluva näkökohta tai esimerkki. Vastauksen aines on kuitenkin muuten satunnaista, eikä vastauksella ole jäsentynyttä rakennetta. Vastauksessa ilmaistu esimerkki ei jäsenny uskottavasti kokonaisuuteen.

Kolmannen tason vastauksessa on useita asiaan kuuluvia seikkoja, mutta niitä ei onnistuttu liittämään yhteen kokonaisuuteen, joten vastaus on luettelomainen. Vastauksessa mainitut esimerkit tai omakohtaiset huomiot eivät avaa yleisempiä näköaloja, vaikka niitä voidaan perustella tosiseikoilla.

Suhteutetussa vastauksessa kysymyksen kannalta asiaan kuuluvia näkökulmia on liitetty toisiinsa johdonmukaisella ja järkevällä tavalla. Vastauksesta tulee koherentti kokonaisuus, joka selittää kysymyksen ongelman. Esimerkit avaavat erilaisia näköaloja kysymykseen, ja esimerkkejä vertaillaan toisiinsa. Omakohtaiset huomiot voivat olla tukemassa ja jäsentyvät paremmin yleisempiin näkökohtiin.

Kehittyneessä jäsentelyssä kysymykseen liittyvä asiaan kuuluva aineisto on esitetty suhteutettuna. Käsitteet ja perustelut muodostavat johdonmukaisen kokonaisuuden, joka vastaa tehtävään liittyviin kysymyksiin sekä pohtii vaihtoehtoisia lähestymistapoja. Esimerkit ilmentävät ja syventävät erilaisia näkökohtia ja osoittavat erinomaista tosiseikkojen hallintaa. Tällöin tulevat esiin yksilön elämäntavan ja -kokemuksen yksilölliset ja yhteisölliset näkökulmat. Näin omakohtaiset kokemukset ja havainnot liittyvät luontevasti kysymyksen tarkasteluun.

Tehtävä 1

Yksilö voi parantaa maailmaa tietojensa, ymmärryksensä ja sinnikkyytensä avulla. Toiminnan ehtona on mielekkään tavoitteen olemassaolo. Mielekkyyden oivaltaminen taas vaatii arki-realismia ja vallitsevien ongelmien tiedostamista.

Ongelmana ovat erilaiset käsitykset hyvästä maailmasta ja sallituista keinoista. Pitääkö laiskaa tai "vastarannan kiiskiä" kasvattaa tai jopa pakottaa toimimaan hahmotetun hyvän maailman puolesta? Kuka on oikeutettu tai ketkä ovat päteviä määrittämään konkreettisia lähitavoitteita ja käytettäviä keinoja maailman parantamiseksi?

Hyvät tarkoitukset eivät riitä, saati että ne pyhittäisivät keinot.

Tehtävä 2

a)

Lemmikkieläimiä inhimillistetään nimenannon, pukemisen ja palkintojen avulla. Niitä ohjataan käyttäytymään ihmismäisesti, ja ne voivat jopa korvata ihmissuhteita. Osin samankaltaista pyrkimystä on myös suhtautumisessa kotieläimiin.

b)

Eläimet tuntevat kipua ja nautintoa, mihin voidaan samaistua. Lisäksi monet lemmikkieläimet vaistoavat ihmisten mielialoja ja ikään kuin lohduttavat.

c)

Eläinten inhimillistäminen johtaa ongelmalliseen käsitykseen luonnosta ja sen prosesseista.

Tehtävä 3

Tiedon luotettavuus ei sinänsä ole riippuvaista tavasta, jolla se saatetaan julkisuuteen. Tietoista väärän informaation levittämistä on tapahtunut kauan eri kanavien kautta: piirroset, kuvat, kuvakirjoitukset kiviin, papyrustekstit, pergamenttikirjat. Toisaalta kirjan painaminen maksaa, se kannustaa harkintaan. Lisäksi kirjan työstämisessä on mukana useita ihmisiä ja kustantajat tuntevat myös vastuuta, jolloin tarkistetaan luontevasti tosiasioita ja tulkintoja. Asia on toisin esimerkiksi propagandatarkoituksiin tehdyissä kirjoissa, joissa vahvistetaan ennakkoluuloja ja väristetään tosiasioita.

Netissä olevan tiedon luotettavuus riippuu sekä tiedon esittäjästä että niistä sivustoista, joissa tietoa julkistetaan. Yksilölliset kommentit yms. jäävät usein vaille väitteiden luotettavuuden tarkistamista toisin kuin esimerkiksi tutkimusyhteisöjen jäsenten kannanotot yhteisöjen nettisivuilla.

Tehtävä 4

Molemmissa otteissa huomion kohteena on kristinusko, tosin eri näkökannalta. On perusteltua esittää, että myös muut tarkastelutavat luovat päteviä selityksiä länsimaiden menestystarinan hahmottamiseksi. Huomattava on, että teollistuminen vauhdittui yli 1 000 vuotta sen jälkeen, kun kristinuskosta tuli hallitseva aate. Max Weberin mukaan teollistuminen ja kapitalismi eivät tapahtuneet yleensä kristinuskossa vaan sen protestantismien tulkinnan valta-alueilla, toisin sanoen siellä missä työn eetos ja työ jumalanpalveluksena työntyivät elämäntapaan.

Tekstiotteita voi myös tarkastella käyttäen Karl Marxin ajatusta talouden keskeisestä merkityksestä elämäntavan ja kulttuuristen ilmiöiden selittämisessä. Talouden muutokset vauhdittavat tieteen kehitystä ja johtavat yleisesti kulttuuriin muutoksiin. Ajatukselliset muutokset taas johtavat esimerkiksi uskonnon merkityksen vähenemiseen, johon John Lennonkin viittaa.

Lisää sisältöä vastaukseen tulee sekularisaation kuvailusta sekä vertailusta muihin katsomuksiin.

Tehtävä 5

a)

Historiassa eri kulttuurit ovat eläneet rinnan ja ne ovat hyödyttäneet toisiaan kauppasuhteilla ja omaksumalla sekä henkisiä että aineellisia innovaatioita. Toisaalta vastakkaisia esimerkkejä on riittävästi. Tällöin kuitenkin kyse on aineellisen hyvän jakautumisesta pikemmin kuin kulttuurisesta törmäyksestä.

b)

Kokelas osaa erottaa positiivisen ja negatiivisen rauhan. Positiivinen rauha hyödyttää kaikkia. Tähän pyrittiin Euroopassa, kun Euroopan unionia rakennettiin pitkällisten, tuhoisien ja toistuvien sotien jälkeen.

Tehtävä 6

Vahva johtaja voi keskittää kansakunnan voimavarat yhteisen tavoitteen toteuttamiseksi ja näin uudistaa vanhentuneita rakenteita. Vahva johtaja kiteyttää kansan yleistahdon: ein Volk, ein Führer jne. Mutta historia osoittaa, että valtakeskittymä johtaa eliitin rikkauksiin, mielivaltaan, pakkoon ja korruptioon.

Tehtävä 7

Hyvän lähtökohdan antaa toimijoiden aseman ja suhteiden erittely. Dilemman varsinainen eettinen ydin on kysymys siitä, missä määrin henkilösuhteet voivat ja saavat vaikuttaa tekoihin. Analogiset esimerkit syventävät vastausta.

Tehtävä 8

Voidaan tietää, että joulupukkia ei ole olemassa, mutta taivaaseen pääsystä ei ole tietoa. On hyvä huomata, että molemmissa tapauksissa lähtökohtana on yksinkertainen eettinen periaate: Kun on kiltti ja toimii oikein, seurauksena saa palkinnon.

Tehtävä +9

Tieto ja halukkuus toteuttaa hyviä päämääriä ovat välttämättömiä mutta eivät riittäviä lähtökohtia ideaalisen yhteiskunnan toteuttamiseksi. Tarvitaan myös valtaa. Se edellyttää, että osallistutaan politiikkaan ja yritetään vaikuttaa päättäjiin, jotta he konkreettisissa vallankäyttötilanteissa taipuvat ideaalisen yhteiskunnan rakentamiseen eivätkä vain omien etujensa varjelemiseen ja vahvistamiseen. Yksilölliset hyveet eivät riitä, jos edessä on päättäväinen valtakoneisto.

Samaten tekninen kehitys ei johda automaattisesti inhimillisen yhteiskunnan syntyyn. Tekniikka soveltuu erinomaisesti vallassa olevien välineeksi kansalaisten valvontaan ja ohjaamiseen. Pelkkiin välineisiin ja tiedon jakamiseen keskittyvä valistus sivuuttaa arvokysymysten tarkastelun eikä näin anna mahdollisuutta vallitsevien tavoitteiden ja päämäärien kritiikkiin. Koska teknisyys häivyttää arvo-ongelmia, utooppisten ajatusten keskustelua ja ymmärrystä kehittävä vaikutus tyrehtyy alkuunsa.

Tehtävä +10

Suosimalla toisia ehdokkaita ja pitämällä toisia varjossa tai julkistamalla heistä kielteisiä huomioita media vaikuttaa vaalien lopputulokseen. Joskus näin käy myös median edustajille itselleen yllättävällä tavalla. Panettelu ja alaspainaminen voivat aiheuttaa suuren yleisön sympatioiden kääntymisen parjatun hyväksi. Luopuessaan pyrkimyksestä tasapuolisuuteen ja objektiivisyyteen media menettää sekä yleistä arvostusta että toimintansa eettistä oikeutusta.

Kun media toimii vallankäytön vahtijana ja kriitikkona, se välittää tarvittavia tiedollisia aineksia äänestäjien tietoon, jotta äänestäjät voivat tehdä rationaalisia valintoja äänestyskopissa. Tällaisessa tilanteessa media toimii kunniallaasti neljäntenä valtiomahtina.

Tarkastelulle on eduksi, jos vastaaja erittelee mediaa moninaisena kokonaisuutena. Tällaisessa vastauksessa mm. toimijoiden yhteiskunnalliset, puoluepoliittiset, uskonnolliset, kulttuuriset, kielelliset, alueelliset ja taloudelliset lähtökohdat vaihtelevat.